

Peter Skauoy

Mindeord

Peter Skautrup

21. januar 1896 – 5. august 1982

Af Poul Andersen

Jens Peter Andreas Jensen (fra 1921: Skautrup) blev født d. 21.1.1896 i Kølvrå Skole i Grove Sogn, hvor Faderen »holdt Vinterskole«. – I 1901 flyttede Familien til Tvis Sogn, hvor Faderen var blevet ansat som Lærer ved Skautrup Biskole under Tvis Sogns Skolevæsen. Skautrup blev Student fra Høng i 1915 og studerede så ved Universitetet til 1922, i hvilket år han blev cand. mag. i Dansk-Historie-Engelsk.

I 1928 blev han – som en af de første – ansat ved Universitetsundervisningen i Århus, blev Professor i 1934 og blev i Århus til sin Død 5. august 1982.

Gustav Albeck siger i sine Mindeord om ham, at da Indstillingen af den uden for Fagkredse lidet kendte cand. mag. Peter Skautrup forelå, var der Tilløb til Skuffelse og Bekymring hos de ansvarlige i Århus, men det beroligede meget, da Prof. Brøndum-Nielsen over for Universitetsbestyrelsens Formand kraftigt bedyrede: De har fået min bedste Mand!

Det viste sig også hurtigt, at Aarhus Universitet havde fået en fremragende Lærer, der med stor Sagkundskab tilrettelagde Studiet for Studenterne, og Resultaterne var fuldt på Højde med hvad der kunde præsteres i København. Han uddannede en Generation af nordiske Filologer af hvilke flere blev hans trofaste Hjælpere i hans kommende Forskerarbejde.

Han blev efterhånden Medlem af en lang Række lærde Selskaber, Rektor for Aarhus Universitet (1953-55), hædret med Augustinusprisen, Blicherprisen og G.E.C. Gads Fonds Hæderspris, Æresdoktor ved Stockholms Högskola (1950) og Medlem af Videnskabernes Selskab (1957).

I 1976 fyldte Skautrup 80 År, og ved den Lejlighed blev en Række af hans Afhandlinger genudgivet under Titlen: Dansk sprog og kultur.

Selv skrev han ikke nogen Disputats, men allerede tidligt i Tyverne stod Tanken om en sådan vist i hans Hoved, og han fik publiceret en Del af et Værk, der nok var tænkt som Disputats. Han vil give en kritisk Vurdering af Kildestoffet til Sproget i Hardsyssel, og han indleder naturligt med Tingskrivernes egne Aktstykker og disses historiske Baggrund. Her har vi Skautrups Kongstanke som Sprogmand og Historiker og Jyde: Drømmen om et Monument over Hardsysselmålets historiske Udvikling – befriet for den Usikkerhed der almindeligvis hæfter ved den ældre skriftlige Overlevering. Men Fremstillingen i 2. Hefte af »Hardiske Mål« stopper midt i en Sætning, og den blev ikke ført videre.

Og »Et Hardsysselmål« om den nutidige Dialekt – som jeg skal omtale nedenfor – var nok tænkt som den anden Grundpille i dette Stovværk.

Skautrup har skrevet en lille fin Erindringsbog »Hørt og husket« (1979) om Tiden op til det første År på Universitetet. Vi møder ham her, i Holstebro Friskole, som en glad Skoledreng mellem Kammerater, der nok kunde »smutte et par papirkugler over til et andet bord«, og som efter overstået Præliminæreksamen flottes sig med en Flaske Portvin til 55 Øre.

At han overhovedet blev Student, kunde nok se ud som en Tilfældighed. Folk snakkede om, at »Degnens Peter« stadig gik derhjemme. *De wa wal sör'n te han vidst e't (ikke) hva han vild.* Og det så sådan ud. Han tænkte på Postvæsenet, men dér havde de ikke Brug for nogen det År, så valgte han Lærervejen, og han blev indskrevet til Seminarieforberedelse hos Lærer Lomborg i Nr. Nebel Real- og Fortsættelsesskole, hvor han skulde møde 1. Oktober, en Onsdag. Han kunde ikke direkte blive optaget på et Seminarium før det fyldte 18. År, og nu fortsættes der i Erindringsbogen: »Men kort før kom der bud fra Nr. Nebel om at vente med at komme til om lørdagen, da det værelse, jeg skulde have, først skulde kalkes, og mureren ikke kunde blive færdig før. Jeg tog derfor tirsdag den 30. september ud til lærer Fonager for at sige farvel – og den eftermiddag skal jeg sent glemme.« Lærer Jens Fonager, Skautrups Historielærer ved Forberedelsen til Præliminæreksamen, var den af hans Ungdoms Lærere, han satte højest, og efter Samtalen hin Tirsdag den 30. September sadler Skautrup om og vælger efter Fonagers Råd Studentervejen gennem Høng Højskoles Eksamenskursus, – og Lørdag den 4. Oktober ankommer han til Høng!

Faderen havde *Tillid* til ham men overlod ham også *Ansvar*et. Når han tog hjemmefra hed det: *Skik dig vel, det spørges mindst!*

Med Ankomsten til Høng Højskoles Studenterkursus var Vejen altså afstukket, og den blev fulgt med Alvor og Ansvar.

Den 8. Juli 1922 blev han Student i København – med 5,17 (mg×) – og Dagen fejredes med en Flaske Champagne og en Sejl tur på Søerne!

Han begyndte sit Universitetsstudium den 30. August og fulgte Professorerne Dahlerup, Paludan, Vilh. Andersen, Finnur Jónsson, Aage Friis og Otto Jespersen.

I sine sidste 3 Studieår fik han den nye Docent, Dr. Johs. Brøndum-Nielsen, som Lærer, og det var til ham, han skrev sin Specialeopgave, og allerede to År efter Eksaminen bliver Specialet – i strammet og forkortet Form – trykt (dengang en sjælden Foreteelse) i Arkiv för nordisk filologi 41: Sproget i håndskriftet AM. 286 fol. til jyske lov i dets forhold til nulevende jyske folkemål.

Den unge cand. mag. træder her frem som en moden Forsker, der med sikker Beherskelse håndterer såvel Håndskriftmateriale som den eksisterende Dialektlitteratur. Han påpeger Skellet i Håndskriftet mellem to Hænder og behandler med rolig Overlegenhed de to Skriverses Sprog – den ene tydelig sydvestjysk, den anden vanskelig at bestemme men med tydelig Stræben efter en østdansk Ortografi.

Afhandlingen antyder to Hovedlinier i Skautrups kommende Forskning: Sproghistorien og Dialektologien. Vi tager den sidste Disciplin først, for det er inden for denne, han først får Lejlighed til at skabe et Størværk.

Ja, når man ser på hans Arbejdsforhold, så må det undre én, at det overhovedet lykkedes ham at skabe noget selvstændigt, for ikke så snart havde han forladt Eksamensbordet, før han var blandet ind i hele *tre* Projekter: 1. Ordbog over det danske Sprog (Medredaktør 1924), 2. Traps Danmark, og 3. Danmarks gamle Landskabslove, et Værk, der må have krævet grumme mange Timers Arbejde.

Det er utroligt, at han kunde overkomme så meget Arbejde – lærerigt var det ganske vist, men dog Pligtarbejde. Det var kun muligt med Skautrups særlige Evne til hurtig Orientering i et stort Stof og Koncentration.

Pligtarbejdet var nu en Nødvendighed for ham, for han skulle tjene Penge. Han var allerede som Studerende i Vinteren 1921 blevet gift med Sygeplejersken Ester Bengtsson fra Hälsingborg, og de levede i et lykkeligt Ægteskab til deres fælles Død i 1982. Der var fire Børn i Ægteskabet.

I 1925 går han i Gang med et helt selvstændigt Arbejde: Besvarelsen af

Prisopgaven: En Undersøgelse af Ordforrådet i en dansk Dialekt, – og han besvarer Opgaven og får Guldmedaljen i 1926.

Det var sit eget Sprog, han beskrev. Han talte jo jysk de første 17 År af sit Liv, og det var en Bondekultur, han kendte af Selvsyn. Og så ramte Opgaven hans Interesse. Han havde gennemgået hele Feilbergs Ordbog med Moderen, og hun havde fortalt om Arbejdet i Fødegården og på hans Spørgsmål uddybet Emnerne.

Allerede i Febr. 1927 begyndte han at udgive »Et Hardsysselmåll« (i Begyndelsen på egen Regning!), men da Moderen dør i 1931, forsinkes Afslutningen. 5. Hefte kom først i 1979 med Resten af Teksten og et Ordregister på op imod 11.000 Opslagsord.

Indledningen viser, at han har haft mange Overvejelser over, hvordan et Ordforråd kunde opstilles – Feilberg havde jo lavet den alfabetiske Ordbog over Jysk, og de europæiske Begrebsordbøger (Bally, Roget, m.fl.) tilfredsstiller ham ikke.

»Der findes ikke det begrebernes skuffedarium«, skriver han, »hvori et hvilket som helst europæisk sprog kan indordnes«. En begrebsmæssig Opstilling må bygges op indefra for hvert enkelt Sprog. Rent sagligt for det konkrete Ordstof (Ord for bage, brygge, pløje, meje osv.) og begrebsmæssigt for Abstrakterne (hvordan udtrykker man Sorg, Glæde, Kærlighed, Vrede osv.). Og som noget ikke før set: Han opfører ikke Ordene som tørre Gloser i Rækker men som Led i sammenhængende Tale. Det er jo sådan Ordenes Betydning afgrænses for os, når vi lærer at tale.

Typisk for den selvstændige Skautrup – han bygger sin Metode på sin bon sens, han er som Forsker i god Forstand original.

»Et Hardsysselmåll« har haft en enorm Betydning for de danske Dialektologer, der samtidig arbejdede på en Ømålsordbog.

Det stod os klart, at vort Arbejde måtte have sit Tyngdepunkt i Wörter und Sachen-Forskningen, og her faldt Skautrups saglige Fremstilling som Manna fra Himlen.

Hele hans Ordstof fik vi skrevet op i den såkaldte »store Spørgeliste«, som vi – sammen med hans Billedstof – benyttede ved vore Samtaler med Meddelerne på Landet.

Og vi gik dybt. Vi opdagede således fx., at hans Beskrivelse af den stive Arbejdsvogns Fortøj *ikke* svarede til det Billede af Vognen, som ledsagede Teksten, og det førte til, at vor Vognspecialist ved Ømålsordbogen senere kunde redegøre for at der var to Typer af Vogne i Danmark: den holstenske »Svanehals«-vogn, som Skautrup beskriver i sin Tekst, og

den gamle sjællandske »Tyve«-vogn, som Skautrups Billede viser. Grænsen mellem disse Typers Anvendelse går midt igennem Fyn!* Spurgt i Jylland eller på Vestfyn kender man Ordet *Kinding* (for det Gab Vognstangen sættes ind i), men man har aldrig set et klodset Fortøj som det på Billedet viste. Spurgt på Sjælland eller på Østfyn godkender man Billedet, men man kender ikke Ordet *Kinding* (Gabet hedder her *en Tyve*).

Det er Sprog- og Kulturforskning, sådan som Skautrup vil bygge denne Videnskab op, og det gav Navn til det Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning, som han oprettede i 1932, og til det Tidsskrift, Sprog og Kultur, som han oprettede sammen med sin gode Ven, Museumsforstander H. P. Hansen i Herning.

Perlen på Sprog- og Kulturlinien er hans Afhandling i det af ham selv og Axel Steensberg foranstaltede Festskrift til H. P. Hansen, Herning (1949): »Kostaldens navne i danske dialekter«, med det smukke farvelagte Kort over Navnene. Han kalder Afhandlingen »en dialekt-geografisk skitse«, men Ordhistorie (Etymologi) spiller nu en større Rolle end egentlig Ordgeografi. Han vil ikke publicere Kort, der giver Materialet uretoucheret, korrekt, som det er optegnet, efter den Gilliéron'ske Måde. Kortet er et Illustrationskort til Skautrups Tolkning af Navnene på Kostalden i det gamle danske Område: Det skånsk-sjæll. *fæhus*, der viser mod Nord (no. fjøs), det sønderjyske *bås*, der har Sammenhæng med Nedertysk, og de hjemmegroede Ord: fx. jysk *nøds* (nød-hus) dvs. kvæghus, skånsk *mannese* (madnød-hus), jysk-fynsk *kjørres* – *kohus* og det vanskeligt forklarlige *øddel* (sydlige Nørrejysk, Ærøsk, Sydømål og Syd-sjællandsk), som han ligesom de ældre Filologer – fødte i 64-Krigens Skygge – helst vil afvise som mulig Påvirkning fra Tysk.

Det, der gør Afhandlingen så spændende, er Skautrups brede Orientering. Ordene belyses ud fra flere Synspunkter: Svensk og dansk Middelaldersprog, Arkæologiens Materiale: Jernalderens Hustomter, de danske Bøndergårdes ældre tekniske Bygningshistorie, Oldtidens Handelsveje o.m.m.

Skautrup har beskæftiget sig meget med Dialekter og Dialektkriterier

* Jeg havde hjulpet ham med at fremskaffe Billedmateriale til Bogen, bl.a. hentet fra Klichésamlingen i Dansk Folkemindesamling, og Vognbilledet var hentet fra Fr. L. Grundtvigs Bog: Livet i Klokkergaarden, efter Lars Rasmussens Skildring (1908), p. 118, og det fremstiller en falstersk Vogn.

på Basis af Dialektlitteraturen, men det egentlige Arbejde med de danske Dialekter overlod han til Dialektologerne.

Han har aldrig optegnet en for ham fremmed Dialekt. Hvad han har hørt af Jysk, opfatter han gennem sine »hardiske Hørebriller«.

Derfor ser vi det mærkelige, at et Spørgsmål som Opstilling af et Fonemsystem, en »fonematisk Notation«, for ham ikke indeholder Problemer – han kunde jo Sproget, og han benytter Danias Lydskrift, tillempet efter hans hardiske Dialekt. Han er derfor helt uden Interesse for de Rørelser (Pragerfonologernes Fonemteori og Hjelmslevs Strukturalisme) der blandt de københavnske Dialektologer vakte så meget Røre og for fleres Vedkommende kom til at betyde Års – mange Års – konstruktivt Arbejde med Dialektstrukturer.

Arbejdet med de jyske Dialekter blev intensiveret derved, at man på Skautrups store Personkendskab med Jyder kunde opbygge en Kreds af lokale Hjælpere, der besvarede Institutets Spørgelister. Herved voksede Ordseddelsamlingerne støt, og i en Række Tilfælde blev der af Medarbejderne i Institutet også udarbejdet værdifulde ordgeografiske Kort. Det hele styrede direkte mod en ny jysk Ordbog.

I 1952 mente Skautrup, at Tiden var inde til at tage fat, og efter hans Plan skulde Ordbogsredaktionen kunne gennemføres på 10 År. Som Kr. Ringgaard skriver i sin Nekrolog: »Hans optimisme var forbløffende« – men han nåede faktisk i de 38 År, han fik Lov at leve, at redigere og få trykt Bogstav A.

De største og mest fortjenstfulde Resultater af hans enorme Arbejdskraft finder vi på Tekstfilologiens Område.

Den helt unge Kandidat blev – som før nævnt – sat i Arbejde på Udgaven af de gamle danske Love. Opgaven var bunden, og den krævede Akribi, et kolossalt Arbejde med Sammenligning af Håndskrifter (af Jyske lov alene over 140), Udarbejdelse af Stemma og Variantapparat.

I Villaen i Risskov kunde man altid se Lys i Studieværelset til langt ud på Natten, og ofte har jeg hørt ham sige – når jeg efter et Aftenmøde forlod ham i Løngangstræde – at han havde lige et Par Timers Arbejde, han skulde have fra Hånden, inden han gik i Seng på sit faste Værelse på Missionshotellet.

Resultaterne kom hurtigt. 1933: Jyske lov 1 (668 Sider), 1936: Eriks sjællandske lov 1-2 (671 Sider), og i 1951 Jyske lov 2-4 (503 Sider). At han så ind imellem, da Jyske lov i 1941 fylder 700 År, kan udsende en for

de studerende såre nyttig Udgave: »Den jyske Lov« Tekst, Oversættelse, Kommentar og Ordbog, undrer efterhånden ikke.

Dette tekstfilologiske Arbejde giver ham naturligvis et dybtgående Kendskab til Middelalderens Sprog, og en sådan Forberedelse fører ham i 40rne lige ind i det Værk, der blev den fornemste Frugt af hans uhyre Viden og store Arbejdskraft: *Det danske sprogs historie*, der var planlagt til 2 Bind, men blev på 5 tykke Bind (4 Tekstbd. 1944-68 + Registerbindet 1970). Et nationalt Hovedværk i vort Århundrede – med Bud til vide Kredse. For *Fagmanden* Opslagsværket, hvor han kan hente den præcist opbyggede Viden om Sprogudviklingens Forløb. Svend Aakjær sagde allerede i 1942: »Skautrup har altid haft et åbent Blik for at Sproghistorien er et Led af den almindelige Kulturhistorie, og han er i Virkeligheden lige så meget *Historiker* som *Sprogforsker*«.

Dette illustreres i Sproghistorien: Vi følger vort Sprog gennem dets skiftende Aldre. »Historikeren« tegner det kulturhistoriske Billede af Perioden, og »Sprogmanden« giver dette Billedes Aftryk i Sproget: den detaljerede Belysning af Sprogets Ændringer i Lydsystem, Bøjning, Syntax, Orddannelse, Ordforråd osv. Fra Vikingetidens »danske Tunge«, over Valdemarernes Periode med Latinens Vælde og Nedertyskens Pres, til Unionstiden, hvor Latinen bremses, over Reformationstid og den lærde Tid med den nye tyske Adel og dens fremmede Moder – til Tiden efter 1700, hvor Modersmålet fuldstændig sejrer på alle kulturelle Områder og på alle sociale Trin, hvor Skrift- og Talesprog fæstner sig, og hvor fremmede Træk i Syntax, Ordforråd og Retskrivning forsvinder.

Planen blev fastholdt og gennemført – med 100% Overskridelse til Fru Lis Jacobsens Fortrydelse – og Fremstillingen er overskuelig og koncis, Sproget er letflydende.

Et så stort Arbejde med dets Hundreder af nødvendige Specialundersøgelser, hvor Stof manglede, forudsætter naturligvis gode Hjælpere, og det havde han; men alt endte hos ham selv – og her kommer ham til gode hans sjældne Evne til at kunne arbejde med Detaljer, uden at tabe Helheden af Syne, uden at miste Overblikket.

Dette har kun kunnet blive nogle Hovedlinier i Skautrups rige Produktion. Der er mange flere Streng på hans Instrument, hans Arbejde for Retskrivningen, for Dansk Sprognævn, hans Afhandlinger om Bibelsprog og Sprogblanding, hans Tolkninger af Stednavne og meget mere.

Han udgav en Serie af jyske Dialektdigteres og Dialektfortælleres

Produktion, og hans Foredragsvirksomhed gav Anledning til flere populærvidenskabelige Småbøger: bl.a. Bondesind (1950), Jysk Sinnelaw (1952), Sproget som vort udtryksmiddel (1970). Særlig vil jeg fremhæve hans Arv og gæld i ordenes samfund, en Række på 18 Radioforedrag (1957-58) om hjemlige Ord og Låneord i Dansk, en Bog som enhver sproginteresseret Lægmand kan læse med både Udbytte og Glæde.

Jeg tror, at det for Skautrups Forskergerning var et lykkeligt Sammen-træf, at hans tidligste og lovende Arbejder (1921, 1924, 1927) gjorde ham skikket til at indtage en Lærestol ved den 1928 etablerede Universitetsun-dervisning i Århus. Peter Skautrup var *Jyde*, og det er min Fornemmelse, at han i Århus fik Muligheden for en fri videnskabelig Udfoldelse, en Mulighed som han måske ikke havde fået ved fortsat Arbejde i det københavnske akademiske Miljø. I Århus fik han Fred til at arbejde på sin egen Maner, og hans Arbejdsform levnedede ham ikke Tid til mange Teoridrøftelser. Det er vist ikke tilfældigt, at Skautrup, der i Jyllands lærde Selskab og i jævne Forsamlingshuse har holdt Mængder af Foredrag, meget sjældent ytrede sig for det københavnske Publikum, og at han, til Trods for at han efterhånden havde mange og store Forskerre-sultater at opvise, aldrig har givet en Meddelelse fra Videnskabernes Selskabs Talerstol. Trods sine hyppige Forhandlingsrejser til København kom han kun en sjælden Gang til Stede ved Selskabets Møder.

Man skulde se ham ved Arbejdsbordet, og der finder vi ham i en Mindartikel, hvor hans mangeårige Medarbejder, Prof. Niels Åge Nielsen, har tegnet Billedet af Forskeren og Forfatteren ved Arbejdet i Værkstedet:

»Skrivebordet kunne bugne af materiale, sedler og skitser. – Men nu flyttede han frem og tilbage på det, som var det en kabale, han lagde. Og når der var gået et stykke tid, og han havde valgt og vraget i materialet, skubbet noget af det ned på gulvet, så kunne han pludselig gribe fyldepenen og skrive hastigt på det gule, linierede konceptpapir. – Ind imellem igen lang koncentreret grublen, under hvilken han dog godt uventet kunne stikke en æske tændstikker bag ud til mig, der sad ved et andet bord, fordi han kunne mærke, at jeg skulle have ild på en cigaret.

Og når så en håndskreven side var blevet så udfyldt, at den så ud til, at den kunne udfylde en maskinskreven side, gik han hastigt ind i den lille stue, hvor der havde været brændeovn under krigen, og hvor familien ofte søgte ind. Her stod den store, gamle kontorskrivemaskine. Og så renskrev han siden, langsomt og omhyggeligt. Derefter blev den nytillkomne side – som i triumf – lagt over på en hylde i reolen, oven på de

foregående sider. Og begivenheden blev fejret derved, at han satte sig i lænestolen og tændte en cigar. Og når den så var røget, gik turen tilbage til arbejdsbordet. De anvendte sedler blev overstreget og smidt på gulvet. Og nye blev taget frem.«

Jeg kan sammenfatte mit personlige Indtryk af Forskeren og Vennen Peter Skautrup således: Ansvar for den Gerning, der var ham betroet, en videnskabelig Fantasi, der næsten altid blev holdt i Tømme af Kravet om Dokumentation, om at bygge på fast Grund, en uhyre Arbejdskraft, der gjorde, at han efterhånden var alvidende, og hans vestjyske Stædighed, når det gjaldt at kæmpe sig igennem Materiale dyngerne – Degnens Peter vidste nok hvad han vilde!

Han var i Besiddelse af en *forbløffende* Optimisme og en god Portion Naivitet. Han var næsten hudløst ærlig, og Bagsiden af Ærligheden var også med: han blev let såret, hvis han følte, at han blev ilde behandlet eller urimeligt misforstået. Det siges, at han forlod Dahlerups Timer fordi den gamle havde hånet ham – han kunde jo åle os alle. Men fortsat bar han ikke Nag; i Erindringerne giver han en rolig, forstående Vurdering af sin gamle Lærer – og han og jeg sørgede da for, at Dahlerup fik sit Festskrift i 1934.

Hans gamle Medarbejdere har fortalt mig, at på det sidste kom Kapslerne med Materialet til de hardiske Mål frem på hans Skrivebord. Nu skulde den gamle Drøm realiseres – men Drømmen blev brutalt afbrudt om Eftermiddagen den 5. August 1982.

Vi har mange Billeder af ham. De viser Alvoren og Ansvar i hans stærke Ansigt med den beslutsomme Mund. De milde Øjne taler om medmenneskelig Forståelse, og den kom altid os andre til Gode. Hans Ry skal længe leve.